

K

L

T

R

U

A

PAMIĘCI

100-lecie urodzin Jana Pawła II

wybrane zagadnienia

JP2

Centrum Myśli
Jana Pawła II

KU
L
T
U
R
A
PAMIĘCI

Kultura pamięci.

100-lecie urodzin Jana Pawła II

wybrane zagadnienia

Spis treści

WSTĘP / dr hab. Dominika Żukowska-Gardzińska, prof. UKSW: Kultura pamięci. 100-lecie urodzin Jana Pawła II	7
Anna Mateja: Co może jeden człowiek? Kulturotwórczy wpływ pielgrzymek Jana Pawła II. Seminarium z udziałem prof. Mirosławy Grabowskiej, dr Anety Krupki i prof. Tadeusza Boruty	11
dr Joanna Barcik: Kulturotwórcza rola Jana Pawła II. Seminarium w Oświęcimiu z udziałem dr Alicji Bartuś, Marty Titaniec, dr Joanny Barcik, ks. dr. Manfreda Deselaersa, Jakuba Dratha	13
Maria Sztuka: Jan Paweł II: „Przyszłość człowieka zależy od kultury” – uwagi na kanwie konferencji	15
prof. Silvano Petrosino: Potrzeba pamięci w czasach kultury masowej i sekularyzacji	19
prof. Pablo Pérez López, dr Anna Dulcka: Tworzenie Kościoła, tworzenie kultury: wpływ kulturowy Jana Pawła II na Hiszpanię	23
prof. Massimiliano Signifredi: Jan Paweł II „prymas Włoch” między historią a pamięcią	25
prof. Charles Mercier: Światowe Dni Młodzieży i globalizacja	27
ks. prof. Kazimierz Ginter: Komunikacja liturgiczna Jana Pawła II a dzieła kultury	29
prof. Fernando López Arias: Architektura i przestrzeń. Ich rola w trakcie pielgrzymek papieskich	31
Plakaty zapowiadające wydarzenia związane z projektem	37
Program konferencji „Kultura pamięci”	42

K

L

U

T

R

U

A

PAMIĘCI

Wstęp

Kultura pamięci. 100-lecie urodzin Jana Pawła II¹

Refleksję na temat kultury pamięci podjęliśmy w Centrum Myśli Jana Pawła II z okazji 100-lecia urodzin papieża. Dzięki dofinansowaniu ze środków Narodowego Centrum Kultury w ramach programu „Kultura – Interwencje 2020” udało nam się w tak trudnym czasie pandemicznym zorganizować online cykl spotkań seminaryjnych i konferencję pod tytułem „Kulturotwórcza rola Jana Pawła II”.

Najbardziej interesującym okazało się dla nas jak silne jest wśród ludzi nauki, kultury i sztuki przekonanie o inspirujących ideach, którymi zajmował się i które zgłębiał jako poeta, aktor, wykładowca, teolog i etyk, papież, człowiek dialogu – Karol Wojtyła. Jak bardzo chociażby przez swoje wizyty apostolskie wpływał na budowanie więzów społecznych oraz na integrację lokalnych społeczności. Jak bardzo sam był człowiekiem, który dzięki temu, że słuchał innych, przetwarzał to, co usłyszał i poddawał to obiektywizacji, potrafił wprowadzić do kultury nieeksponowane wcześniej tematy lub istniejącym nadawał nowy kierunek. Myślę tu

m.in. o idei miłosierdzia, solidarności, dialogu czy pokoju. W kontekście budowania kultury pamięci był mistrzem w odkrywaniu kulturotwórczego bogactwa miejsc, które odwiedzał. Jednak dopiero w perspektywie globalnej widać, że poprzez te miejsca budował pamięć obiektywną. Przez jednostkowe spotkania z ludźmi, przekazywał obiektywną prawdę o naturze człowieka. A uniwersalizm tego przekazu brzmi – każdy człowiek jest ważny.

**dr hab. Dominika
Żukowska-Gardzińska, prof. UKSW**
Centrum Myśli Jana Pawła II

¹ Prezentowane w niniejszej publikacji teksty są fragmentami artykułów, będących efektem seminariów i konferencji naukowej, realizowanych w ramach projektu „Kultura pamięci”. Artykuły w pełnej wersji będą dostępne na stronie organizatora: www.centrumjp2.pl

JAN PAWEŁ II W LICZBACH

ODBYŁ

104

**PIELGRZYMKI
apostolskie
po świecie**

ODWIEDZIŁ

132
KRAJE

oraz

900

MIEJSCOWOŚCI
(niektóre wielokrotnie)

NAJDŁUŻSZA
I NAJDALSZA
PIELGRZYMKA

**32. podróż
zagraniczna**
na Daleki Wschód i do Oceanii
/18.11- 1.12.1986/

UDZIELIŁ

1020 AUDIENCJI
generalnych

PRZYJĄŁ

1350 OSOBISTOŚCI
politycznych

NAPISAŁ

14 encyklik

11 konstytucji
apostolskich

14 adhortacji

43 listy
apostolskie

**I PIELGRZYMKA
JASNA GÓRA 1979**

1,5 mln około **OSÓB**
słuchało papieża w 1979 roku
na Jasnej Górze

Wciąż żywe jest przekonanie, że milionowe msze z udziałem papieża przyczyniły się do upadku komunizmu w Polsce

KRAKÓW:
kulturotwórczy wpływ pielgrzymek Jana Pawła II.
Seminarium z udziałem prof. Mirosławy Grabowskiej,
dr Anety Krupki i prof. Tadeusza Boruty

Co może jeden człowiek?

Anna Mateja

W mieście, gdzie istnieje okno papieskie i kilkanaście pomników Jana Pawła II, a bazylika Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach przyciąga każdego roku miliony pielgrzymów, pytanie o siłę wpływu polskiego papieża na kulturę jest retoryczne. Trudno sformułować odpowiedź, bo każde słowo wydaje się banalne, a wiele sądów oczywistych.

(...)

W Krakowie dowody pamięci o papieżu są powszechnie dostępne w przestrzeni publicznej. Tyle że ta obecność wciąż nie oznacza, iż dawno opadłe emocje wywołane „spotkaniem z papieżem” zastąpiły trwalsze dokonania, np. starania o większe związanie wiary z kulturą. Mimo że powiązanie to dla papieża-intelektualisty, cytującego wieszczów i Norwida, obejmującego patronatem cykliczne spotkania z naukowcami, było kluczowe. Pod tym względem wpływ nawet tak silnej osobowości, jaką był Jan Paweł II, okazał się niewystarczający. Albo uczniowie mało pojętni, wciąż poruszający się po powierzchni zdarzeń, bez pojęcia „co może jeden człowiek, i jak działa świętość”¹.

Nadal niewielu rozumie, że miłość – nawet jeśli jest manifestowana w pomnikach i tablicach – to nie tylko uczucie. To „przede wszystkim świadome nastawienie woli”², jak pisał Jerzy Turowicz, redaktor naczelny „Tygodnika Powszechnego” w latach 1945–1999. W związku z tym „rozum ma prymat przed wolą i uczuciem”, a „katolicyzm nie da się pogodzić z irracjonalizmem”. Związek religii z kulturą to nie tylko kwestia jakości architektury kościelnej i oprawy liturgicznej Mszy czy uroczystości religijnych, to też pytanie o to, w co i jak wierzą ludzie uważający się w Polsce za katolików. Na ile wciąż aktualna jest diagnoza sprzed niemal stu lat o Jacku Woronieckim OP, na którego badania powoływał się Turowicz w 1947 roku, pisząc: „Fide-

¹ Wers z ostatniej strofy wiersza Czesława Miłosza *Oda na osiemdziesiąte urodziny Jana Pawła II*, z tomu *To* (2000): „Jesteś z nami, i odtąd zawsze będziesz z nami./ Kiedy odezwą się moce chaosu,/ A posiadacze prawdy zamkną się w kościołach,/ I jedynie wątpiący pozostaną wierni./ Twój portret w naszym domu co dzień nam przypomni./ Co może jeden człowiek, i jak działa świętość”. Podane za: Czesław Miłosz, *Wiersze wszystkie*, Kraków 2011, s. 1179–1180.

² Jerzy Turowicz, *Sprawa kultury katolickiej w Polsce*, „Znak” 1947, nr 5. Podane za: Jerzy Turowicz, *Pisma wybrane*, t. 3, Kraków 2013, s. 59.

izm, sentymentalizm, irracjonalizm to typowo polskie wypaczenia religijności: w dziedzinie katolickiej kultury intelektualnej mamy tak ogromne zaniedbania, że problem ten jest dziś niewątpliwie dla nas jednym z najważniejszych”.

Miał rację prof. Tadeusz Boruta, malarz i kierownik Zakładu Malarstwa na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Rzeszowskiego, zwracając uwagę podczas dyskusji, że dwa pisma wychodzące w Krakowie i ważne dla polskiego katolicyzmu, czyli „Tygodnik Powszechny” oraz miesięcznik „Znak”, są dzisiaj marginalizowane. Nie odgrywają takiej roli, jaką miały w poprzednich deka-

dach. Taki stan rzeczy – dyskusyjny sam w sobie – nie unieważnia jednak pytań o to, jaki katolicyzm chcemy w Polsce mieć i na ile kultura może być pomocna w pracy nad zaniedbaniami, które powstają, kiedy w sprawach wiary serce niemal zawsze wygrywa z rozumem.

Anna Mateja

dziennikarka, współpracowniczka miesięcznika „Znak”; ostatnio wydała:

Recepta na adrenalinę. Napoleon Cybulski i krakowska szkoła fizjologów (Czarne 2019) oraz *Kępiński. Biografia psychiatry* (Wydawnictwo Literackie 2019)

Kulturotwórcza rola Jana Pawła II. Seminarium w Oświęcimiu z udziałem dr Alicji Bartuś, Marty Titaniec, dr Joanny Barcik, ks. dr. Manfreda Deselaersa, Jakuba Dratha

dr Joanna Barcik

W Oświęcimiu pojawiają się dzisiaj różne inicjatywy, niezwiązane bezpośrednio z osobą Jana Pawła II, ale na których powstanie miała wpływ pośrednio atmosfera dialogu zbudowana, czy też podtrzymana przez papieża z Polski. Wobec powyższego trzecią część seminarium – najbardziej poruszającą, według relacji jego uczestników – stanowiła prezentacja przygotowana przed dr Alicję Bartuś z OIPC, zatytułowana *Nauka z/w Auschwitz. Dlaczego ludzie przyjeżdżają do Auschwitz. Wybrzmiało w niej papieskie „Nigdy więcej!” jako wezwanie do edukacji i do poszerzenia perspektywy.*

Uczestnicy seminarium mieli okazję zobaczyć, jak miejsce pamięci Auschwitz w swojej wyjątkowości jako mierze ludobójstwa staje się apelem do naszej wrażliwości, do zauważenia i przeciwdziałania przemocy dotykającej ludzi wszystkich ras, krajów, języków. Kierowniczka OIPC bezlitośnie wypunktowała najpoważniejsze błędy w odczytywaniu sensu tego miejsca: niepełna, wybiórcza pamięć, skupianie się wyłącznie na własnej perspektywie i historii bez odniesień do współczesnych tragedii dotykających ludzkość, obojętność na los innych ofiar, niepodejmowanie prób rozumienia ich wrażliwości, brak świadomości, że zbrodnie i wojny to nie przeszłość. Słuchając tej prezentacji nie sposób było uniknąć przeprowadzenia rachunku sumienia: co ja robię wobec zła? Jak reaguję, gdy widzę zło i krzywdę drugiego, które dzieją się blisko mnie, w mojej rodzinie, w mojej klasie, ale też w Syrii czy w obozie dla uchodźców Moria na wyspie Lesbos. Doprowadze-

nie do postawienia sobie tego pytania przez zwiedzających Auschwitz, mówiła Alicja Bartuś, jest głównym celem edukatorów z OIPC.

„Jeśli to wielkie wołanie Oświęcimia, krzyk umęczonego tu człowieka ma przynieść owoce dla Europy (a także dla świata), trzeba wyciągnąć wszystkie słuszne konsekwencje z Deklaracji Praw Człowieka” – słowa Jana Pawła II wypowiedziane w Oświęcimiu w roku 1979 nie tylko podkreślają godność każdej osoby, ale stanowią także wyzwanie, którego realizacja jest ciągle przed nami.

(...)

W ten sposób uczestnicy seminarium przeszli drogę od prób wyjaśnienia polskiej, katolickiej, zakorzenionej w romantyzmie perspektywy, która na początku jego posługiwania jako biskupa archidiecezji była także perspektywą Karola Wojtyły, poprzez poszerzenie tej perspektywy w wyniku spotkań z byłymi więźniami, ocalałymi z Holokaustu

...słowa Jana
Pawła II wypowiedziane
w Oświęcimiu w roku
1979 (...) stanowią
wyzwanie, którego
realizacja jest ciągle
przed nami

i wspólnotą żydowską – tu dało o sobie znać przede wszystkim budowanie płaszczyzny dialogu, otwieranie się na inną wrażliwość, empatia i słuchanie innych – aż do uniwersalnego wymiaru symbolu Auschwitz, który dla każdego odwiedzającego to miejsce pamięci stanowi wezwanie do osobistego zaangażowania się na rzecz pokoju, pojednania i przeciwdziałania przemocy. Zaangażowanie to inspirują i wspierają w dzisiejszym Oświęcimiu takie instytucje, jak wspomniany już Oświęcimski Instytut Praw Człowieka, Centrum Dialogu i Modlitwy, Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży, Centrum Żydowskie (Auschwitz Jewish Center), Międzynarodowe Centrum Edukacji o Auschwitz i Holokauście.

Ich działalność sprawia, że współczesny Oświęcim, jak potwierdza mieszkający tu od trzydziestu lat ks. Manfred Deselaers, jest dziś miastem pokoju, pojednania, dialogu. Miastem, gdzie mogą spotkać się, rozmawiać ze sobą, podejmować wspólne działania ludzie pochodzący z różnych

krajów, wywodzący się z różnych tradycji religijnych i intelektualnych, ludzie różnych doświadczeń historycznych. To miasto, które patrząc na swoją straszną historię, potrafi swoje trudne doświadczenia przekuć w pracę na rzecz pojednania.

Trudno byłoby wyobrazić sobie to oblicze miasta, gdyby nie osobiste włączenie się Jana Pawła II w ten proces. Nie sposób jednak uznać, że został on zakończony. Raczej nieustannie domaga się konkretnych działań ze strony każdego z nas i to na różnych płaszczyznach i w różnych miejscach na świecie, co tak dobitnie pokazała dr Alicja Bartuś. Tylko wówczas, gdy weźmiemy na siebie odpowiedzialność za włączenie się w ten proces, z patrzenia na trudną historię będziemy mogli czerpać nadzieję na przyszłość.

Joanna Barcik

doktor filozofii, adiunkt w Katedrze Filozofii Religii Wydziału Filozoficznego UPJP II w Krakowie

Siła przesłania
Jana Pawła II jest
ponadczasowa, byle
tylko nie sprowadzić go
do ikony czy totemu

Jan Paweł II: „Przyszłość człowieka zależy od kultury” – uwagi na kanwie konferencji

Maria Sztuka

Z wykształcenia aktor i polonista, był świadom roli kultury i sztuki, ich wpływu na ludzi i znaczenia w ludzkim życiu. Mówił, że człowiek nie może obejść się bez kultury, ponieważ jest ona specyficznym sposobem „istnienia i bycia” osoby ludzkiej. Ludzie żyją zgodnie ze swoją własną kulturą, która stwarza między nimi specyficzną więź, określającą międzyludzki i społeczny charakter egzystencji. W jedności kultury jako szczególnego sposobu życia człowieka zakorzeniona jest jednocześnie ich wielość. W niej człowiek rozwija się, nie tracąc jednak istotnego kontaktu z jednością kultury jako podstawowym i istotnym wymiarem swojego istnienia.

Perspektywa ta okazała się szczególnie ważna w dobie przyspieszonej globalizacji. Aby towarzyszyć człowiekowi, papież świadomy tych procesów umyślnie stawał się ich uczestnikiem. Jego aktywność i obecność w kulturze globalnej były jego odpowiedzią na inkulturację.

(...)

Podczas dyskusji zastanawiano się, czy dziś postać i dziedzictwo Jana Pawła II wciąż może pełnić rolę kulturotwórczą i w jaki sposób. Według prelegentów Jan Paweł II ma dalej ogromną siłę komunikacyjną, ale trzeba, po pierwsze, się nie bać i nie dawać zawstydzać, a po drugie, potrzeba wysiłku, aby dostosować jego komunikaty do współczesnych mediów – tak jak np. współcześnie tworzone multimedialne muzea. Siła jego przesłania jest ponadczasowa, byle tylko nie sprowadzić go do ikony czy totemu.

W temacie kulturotwórczej roli Jana Pawła II za najbardziej istotną

uznaje się siłę i treść publicznych wystąpień papieża oraz całokształt roli, jaką odegrał dzięki swojej osobowości i głoszonej filozofii. Inspirowanie do walki o wolność, przy jednoczesnym zainteresowaniu każdym człowiekiem i szacunkiem do każdego, jest częścią fenomenu Wojtyły. Jan Paweł II dostrzegał ludzi, doceniał ich samych i ich kulturę, a jednocześnie motywował do rozwoju, walki o prawdę i wolność, do odwagi myślenia. Mówił: „Miejcie odwagę żyć dla Miłości”, a jednocześnie sam okazywał ludziom miłość i szacunek. W połączeniu z potężną siłą przekazu, wzmocnioną nowoczesnymi technologiami komunikacyjnymi, jego pełne Boga spojrzenie na człowieka miało ogromny wpływ na kulturę.

Maria Sztuka

doktorantka Uniwersytetu Jagiellońskiego

1200 ponad **SZKÓŁ**

przedszkoli, szkół
podstawowych, gimnazjów,
szkół średnich i wyższych

Szkoły noszące imię
papieża podejmują
się prowadzenia
działalności
charytatywnej,
organizują ogólnopolskie
konkursy wiedzy o życiu
i nauce Jana Pawła II,
upowszechniają naukę
swojego patrona.

w tym **25**
poza granicami
Polski,
np. w USA,
Kanadzie,
Niemczech i wielu
innych krajach

2300
wg danych GUS
na podstawie rejestru
REGON

**podmiotów,
które w nazwie mają
imię Jana Pawła II**

Są wśród nich m.in. szkoły, uczelnie,
szpitale, fundacje i stowarzyszenia.

40 ponad
**PLACÓWEK
ZDROWIA**

NOSI IMIĘ JANA PAWŁA II

W Polsce jest również

660

**ulic, placów,
skwerów imienia
Jana Pawła II**

370 ponad ORGANIZACJI /stowarzyszeń/fundacji pozarządowych IMIENIA JANA PAWŁA II

FORUM INICJATYW PAPIESKICH

zrzesza
instytucje
papieskie
w Polsce

CENTRUM MYŚLI JANA PAWŁA II

instytucja
kultury
m.st. Warszawy
powołana, aby
upowszechnić
idee obecne
w nauczaniu
papieża

— **jest operatorem stypendiów**
m.st. Warszawy im. Jana
Pawła II adresowanych do
uczniów i studentów uczących
się w Warszawie

— **tworzy multimedialny**
portal JP2online.pl –
pierwsze w Polsce i na świecie
kompleksowe źródło wiedzy
o papieżu i jego dziedzictwie

Potrzeba pamięci w czasach kultury masowej i sekularyzacji

prof. **Silvano Petrosino**

Nasza kultura ma obsesję na punkcie terażniejszości. Nieustannie nalegamy na „teraz”, „natychmiast”: jest to dziedzina „czasu rzeczywistego”, do której coraz częściej odwołujemy się, aby pochwalić wkład, jaki technologie cyfrowe wnoszą w nasze codzienne życie. Znana reklama produktów związanych z telefonią brzmi: „Życie dzieje się teraz”. Ta wizja czasu wydaje się być niepodważalnym faktem, jednak gdy tylko przestaje się myśleć, jeśli chce się zastanowić, pojawiają się problemy, które nie są tak łatwe do odrzucenia jak bezużyteczne „teoretyczne komplikacje”. Ograniczę się tutaj tylko do dwóch kwestii, które wydają mi się zasługiwać na szczególną uwagę.

(...)

Dlatego też, jeśli z pewnego punktu widzenia „teraźniejszość” jest czasem „odrodzenia”, z innego punktu widzenia taka „teraźniejszość”, właśnie dlatego, że jest związana z faktycznie niespełnionym „odrodzeniem”, nieuchronnie odrywa się od siebie, magicznie konfigurując się jako czas oczekiwania: lubię czekać, aby się cieszyć, lubię obecne myślenie o odrodzeniu, które czeka mnie w przyszłości. W konsekwencji, podmiot jest „tutaj”, może z przyjaciółmi i krewnymi, ale dzięki swojemu telefonowi komórkowemu czy tableтови – który upiera się używać nawet w ich obecności (tu wyłania się ewidentna cecha kompulsywna) – jakoś udaje mu się uciec od tej sytuacji, aby być „tam”, z innymi przyjaciółmi i krewnymi. Tak naprawdę nigdy nie jest on faktycznie „obecny”, bo też zawsze jest „nieobecny”. (...) Są więc „tutaj”, ale jednocześnie są też „gdzie indziej”, w marzeniu o byciu „tam”. To najgłębsza rzeczywistość „czasu rzeczywistego”, możliwa dzięki nowym narzędziom cyfrowym, rzeczywistość, która nigdy nie jest więc rzeczy-

wistością autentycznej obecności, ale raczej uporczywym odkładaniem, które kończy się transformacją – skrajnym sprytem ludzkiej psychiki – każdej „teraźniejszości” w przeddzień innej „teraźniejszości”, jedynej, o której osoba nie przestaje marzyć i na nią czekać. (...)

Silvano Petrosino

profesor, wykładowca akademicki na Uniwersytecie Sacro Cuore w Mediolanie; członek Papieskiej Rady ds. Kultury; ceniony włoski filozof, znany w środowisku międzynarodowym ze swoich prac naukowych z zakresu współczesnej filozofii francuskiej

Powstało

16

specjalnych górskich

SZLAKÓW

„PAPIESKICH”

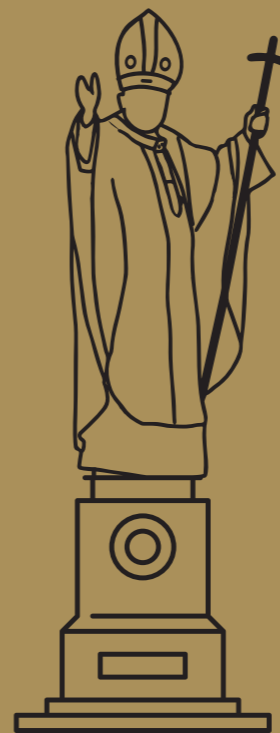
**W 1998 r. Zakopane
z okazji wizyty papieża
w tym mieście zmieniło
swoj herb**

1968-98

1998-dziś

**W Polsce
powstało**

ponad **700**
**POMNIKÓW
PAPIEŻA**

Szacunki wskazują również
na ok. 200 pomników poza
granicami Polski – w tym
w Japonii, USA, Hiszpanii, Francji,
Indiach, Meksyku i wielu innych

**Powstało
również**

ponad **2 tys.**

MONET

**Z WIZERUNKIEM PAPIEŻA
i wiele tysięcy medali**
(znajdujących się w muzeum
w Częstochowie)

przyznawana osobom i instytucjom, które w szczególny sposób przyczyniają się do promocji nauczania Jana Pawła II lub poprzez swoje działania realizują wezwanie papieża Polaka do obrony godności człowieka.

Nagrodę przyznaje Fundacja „Dzieło Nowego Tysiąclecia”

Tworzenie Kościoła, tworzenie kultury: wpływ kulturowy Jana Pawła II na Hiszpanię

prof. Pablo Pérez López, dr Anna Dulcka

Kultura Hiszpanii splata się z jej katolicką tożsamością. Fakt ten wywołał kontrowersje związane z próbami sekularyzacji kraju, co spowodowało intensywne podziały. Zmiany społeczno-gospodarcze, które nastąpiły w czasie reżimu Franco i przyjęcia nauk Soboru Watykańskiego II, doprowadziły do powszechnej dechrystianizacji i w latach siedemdziesiątych XX wieku postawiły hiszpański Kościół na rozdrożu.

Poprzez własną działalność duszpasterską i wizyty w Hiszpanii Jan Paweł II zdecydowanie przyczynił się do reorientacji działalności duszpasterskiej Kościoła hiszpańskiego i wydobyl kluczowe elementy orędzia chrześcijańskiego, pozostawiając tym samym trwałe ślady w kulturze kraju. Mając na uwadze świętość jako horyzont życia chrześcijańskiego, podejmował tematy takie jak rodzina, edukacja i prawo religii do pacyfistycznego uczestnictwa w życiu publicznym.

W wystąpieniu analizuje się wpływ Jana Pawła II na kulturę hiszpańską w okresie przechodzenia do demokracji, który był kluczowy dla politycznego, społecznego i kulturowego kształtowania się dzisiejszej Hiszpanii. W szczególności autorzy analizują kulturotwórczy wymiar wizyty papieża w 1982 roku i zastanawiają się nad jego trwałością w hiszpańskim społeczeństwie. Główny wpływ Jana Pawła II można zaobserwować w Kościele hiszpańskim, który po wdrożeniu wytycznych papieża przeszedł głęboką

transformację kulturową i rewitalizację na wszystkich poziomach. W sferze publicznej laicyzacja z powodzeniem rozwinęła się w prawodawstwie, edukacji, mediach i rozrywce, co zmieniło tradycyjne nawyki i sposoby życia. Mimo to istniał wobec tego stały opór społeczeństwa, prawdopodobnie silniejszy niż gdzie indziej w Europie Zachodniej, który zawdzięczał swoją żywotność sensowności i sile nauczania Jana Pawła II.

Pablo Perez Lopez

profesor historii współczesnej na Uniwersytecie Nawarry; zajmuje się najnowszą historią polityczną, zwłaszcza historią Hiszpanii

Anna Dulcka

doktorat w zakresie nauk humanistycznych obroniła na Uniwersytecie Nawarry w Pampelunie (Hiszpania), gdzie wykłada historię współczesną i prowadzi badania w ramach projektu „Teraźniejszość przeszłości: historia publiczna we współczesnej Hiszpanii”

Jan Paweł II (...) mając na uwadze świętość jako horyzont życia chrześcijańskiego, podejmował tematy takie jak rodzina, edukacja i prawo religii do pacyfistycznego uczestnictwa w życiu publicznym.

Przed rozpoczęciem pontyfikatu Jana Pawła II (1978), w Europie było 23 915 alumnów w seminariach diecezjalnych i zakonnych

Po dziesięciu latach postługi papieża z Polski liczba ta zwiększyła się

do **30 581**
ALUMNÓW,
a więc niemal o 30 procent

W 1978 było w Polsce łącznie 5327 alumnów diecezjalnych i zakonnych

W roku 1980 – czyli w rok po wyborze Jana Pawła II – już 6101 kandydatów do kapłaństwa

W 1988, czyli po dziesięciu latach postługi papieża Polaka – 8457 kleryków diecezjalnych i zakonnych

Jan Paweł II „prymas Włoch” między historią a pamięcią

prof. Massimiliano Signifredi

Żyjemy w czasach, które są bardzo skoncentrowane na sprawach bieżących, które zmagają się z przeszłością i którym brakuje wizji przyszłości. Obecni więźniowie. Jak wydostać się z pułapki nowoczesności to tytuł książki Giuseppe De Rity, który pisze o społeczeństwie włoskim, ale daje do myślenia o naszym globalnym świecie, w którym trudno jest pamiętać o wielkich osobowościach i kultywować uniwersalne projekty.

Jan Paweł II był bohaterem dwudziestego wieku. Istnieje ryzyko sprowadzenia jego postaci do wymiarów świętego, jego biografii do hagiograficznego zbioru anegdot, spuścizny jego magisterium – wciąż aktualnej i obowiązującej – do nazw ulic, szkół czy instytutów kultury religijnej, które zostały nazwane jego imieniem nie tylko w Polsce. W tym kraju, wśród młodzieży, rozpowszechniło się uwłaczające określenie „odjaniepawłać”, na które z goryczą zwracał uwagę o. Maciej Zięba. To prawda, że spuścizna Jana Pawła II jest krucha, jak mówi tytuł niedawno wydanej książki Alfreda Wierzbickiego, i musi być rozumiana w świetle złożonej epoki postmodernistycznej, w której żyjemy.

Moja analiza będzie koncentrowała się na Włoszech, ponieważ Jan Paweł II przez 27 lat był również „prymasem Włoch”. Ten zaszczytny tytuł papieża rzymskiego, szczerze mówiąc, nie jest najważniejszy. Ale dla Wojtyły miało to szczególne znaczenie. Nie tylko dlatego, że jako Polak interpretował tytuł „prymasa” w szerokim i pełnym

znaczeniu. Wojtyła czuł się Włochem. Podejmował inicjatywy w obronie jedności Włoch, zagrożonej kryzysem politycznym z początku lat 90. i powstaniem secesjonistycznych sił politycznych, takich jak Lega Nord.

Szczególne znaczenie dla odbudowy pamięci o Janie Pawle II ma opracowanie przez papieża Polaka teologii narodu włoskiego, jego dziedzictwa kulturowego, oraz wybór Asyżu jako stolicy geopolityki dialogu i pokoju między różnymi religiami.

Na koniec przeanalizuję trzy ważne momenty w relacjach między Janem Pawłem II a Włochami:

- 1978, rok „trzech papieży” i dezorientacji społeczeństwa włoskiego po porwaniu i zamordowaniu Aldo Moro;
- 1981 wraz z atakiem, który zbliżył polskiego papieża do narodu;
- 2000, rok Wielkiego Jubileuszu, który prawdopodobnie stanowi szczyt popularności Wojtyły.

Pamięć o Janie Pawle II jest „globalna”. Odwiedzając miasto lub parafię w Rzymie, wygłosił przesłanie, które

...spuścizna Jana Pawła II jest krucha (...) i musi być rozumiana w świetle złożonej epoki postmodernistycznej, w której żyjemy

było zarówno lokalne, jak i uniwersalne, wskazujące na zdolność Wojtyły do zanurzenia się w lokalnej rzeczywistości, pełnego utożsamienia się w najróżniejszych sytuacjach, jak i na wzmocnienie roli papieża, który jest biskupem Rzymu, ale także „prymasem Włoch”, „patriarchą Zachodu” i pasterzem powszechnym. Doskonałym przykładem tej duszpasterskiej i ludzkiej postawy jest znana przemowa w Dolinie Świątyń w Agrigento – przekaz skierowany do bardzo konkretnych rozmówców, który stał się prawdziwie globalny i zapisał się w zbiorowej pa-

mięci narodu. Nawet dziś, kiedy mówimy o relacji Jana Pawła II z Włochami, natychmiast przychodzi na myśl jego stanowcze i prorocze potępienie mafii.

Massimiliano Signifredi

profesor i wykładowca na Uniwersytecie Roma Tre; jest historykiem; dużą część swoich badań poświęcił wpływowi Jana Pawła II na upadek komunizmu; od 28 lat jest zaangażowany we Wspólnotę Sant'Egidio, w której odpowiada za Wspólnotę w Polsce

Jan Paweł II inicjuje w 1987 roku

ŚWIATOWE DNI MŁODZIEŻY

10/01/1995

w Manili
na Filipinach } odbyły się rekordowe co do
liczby uczestników SDM

5 mln osób

Z CAŁEGO GLOBU

Znamienne są wypowiedziane
pod koniec życia słowa papieża:

**Szukałem Was, teraz Wy
przyszlście do mnie**

Światowe Dni Młodzieży i globalizacja

prof. Charles Mercier

Eksperti są bardzo podzieleni co do tego, czy religie pomogły lub utrudniły ostatni krok w kierunku globalizacji. Podczas gdy badania archiwalne śledzące relacje między religiami i globalizacją pozostają rzadkością, niniejszy artykuł stanowi przyczynek do tej dyskusji poprzez historyczne zapytanie o Światowe Dni Młodzieży (SDM), globalne festiwale religijne organizowane przez Kościół katolicki co dwa lub trzy lata od 1984 roku.

Przeglądając dokumentację rozposzechnioną w siedmiu z ośmiu krajów, w których SDM odbywały się w czasie pontyfikatu Jana Pawła II, stwierdzam, że te wielkie wydarzenia, wpisane w proces globalizacji, były próbą uczynienia globalizacji bardziej integracyjną. (...)

SDM przetrwały jego pontyfikat, nie tylko dlatego, że zostały przejęte przez jego następców – Benedykta XVI i Franciszka, ale także dlatego, że ich skutki są nadal odczuwalne. Prawdą jest, że SDM nie zahamowały dynamiki sekularyzacji (z wyjątkiem być może Włoch i Polski), jak pokazują sondaże opinii publicznej w Europie, Ameryce Północnej i na Filipinach, ale dla wielu osób do dziś najważniejszy jest moment założycielski tych światowych spotkań.

Charles Mercier

profesor nadzwyczajny historii na Uniwersytecie w Bordeaux (Francja) i członek Institut universitaire de France; obecnie jest zaangażowany w pięcioletni projekt (2017–2022) „Młodość i religie w dobie globalnej i świeckiej”

...te wielkie
wydarzenia, wpisane
w proces globalizacji,
były próbą uczynienia
globalizacji bardziej
integracyjną

ZNACZENIE SPOŁECZNO-MORALNE I PIELGRZYMKI JANA PAWŁA II

DO POLSKI 06/1979

Analiza kard. Stefana Wyszyńskiego, zob.
Sprawy, które toczą się w Polsce, mają znaczenie światowe, Warszawa 2019

- 1/ podczas 10 dni pielgrzymki nie zanotowano niepokojów społecznych
- 2/ dostrzeżono życzliwe współdziałanie Milicji kościelnej i Milicji Obywatelskiej oraz innych sił porządkowych
- 3/ Kościół otrzymał większy limit dla swoich społecznych inicjatyw, uroczystości i stowarzyszeń kościelnych
- 4/ dostrzeżono szersze możliwości współdziałania pokojowego władz kościelnych i administracji państwowej
- 5/ społeczeństwo polskie w opinii światowej

Wprowadzenie do liturgii języków narodowych znacząco skróciło dystans pomiędzy kapłanem a ludem

Komunikacja liturgiczna Jana Pawła II a dzieła kultury

ks. prof. Kazimierz Ginter

Chociaż Jan Paweł II komunikował się z ludźmi na wiele sposobów, jednak możemy chyba bez większej trudności przyjąć, że szczególne znaczenie miały celebrowane przez niego Msze papieskie. Oczywiście nie można zapomnieć o wielu innych sposobach komunikowania – przecież rozmowy Jana Pawła II z młodzieżą pod oknem papieskim nie odbywały się w czasie liturgii, jego gesty całowania ziemi, na którą przyjeżdżał również liturgią nie były. Niemniej jednak te najbardziej zapamiętane słowa: „Niech zstąpi Duch Twój...”, „każdy ma swoje Westerplatte” etc. zostały wypowiedziane właśnie w kontekście liturgicznym.

Siła komunikacyjna Jana Pawła II niewątpliwie nie ograniczała się wyłącznie do osób z Polski. Papież potrafił elektryzować osoby z całego świata, także muzułmanów. Jednak to siła komunikacyjna celebrowanych przez niego liturgii była wyjątkowa, ponieważ wiele jej elementów, poza tym, że ma charakter globalny, to ma również swój aspekt specyficznie lokalny właśnie polski. (...)

Sobór Watykański II i języki narodowe

Czasem zapomina się o tym, że siła komunikacyjna liturgii celebrowanej przez Jana Pawła II związana była ze skutkami reform Soboru Watykańskiego II. Umożliwienie bowiem wprowadzenia do liturgii języków narodowych znacząco skróciło dystans pomiędzy kapłanem a ludem.

Przychodzi mi na myśl wierszyk

przedwojennej polskiej lewicy (może go trochę przekręcąm):

*Słowa Pisma czytane co tydzień
w Kościele /
Kapitalistom, bogaczom nie zaszkodzą
wiele /
Ich sens rewolucyjny wciąż bez śladu
ginie /
Bowień lud prosty niebiegły w łacinie.*

Dzięki wprowadzeniu języków narodowych zaczęła mówić do ludzi cała liturgia, a w szczególności czytania Pisma Świętego. W tej atmosferze oczywiście siła całościowego przekazu stała się nieporównanie większa. Żartobliwie mówiąc, skutki tej zmiany widać zresztą do dziś, kiedy wybuchają polemiki, czy śpiewanie w dniu wyborów psalmu zawierającego słowa: *Prawo i Sprawiedliwość* podstawą jego tronu jest agitacją wyborczą.

Liturgia – dawniej o wiele bardziej czcigodna – to fakt, stała się nasza,

swojska, mniej odległa. Stąd zresztą ogromne znaczenie umiejętności mówienia Jana Pawła w wielu językach.

ks. Kazimierz Ginter
historyk, teolog, profesor historii liturgii na Papieskim Uniwersytecie Świętego Krzyża w Rzymie; autor publikacji z zakresu historii Kościoła i liturgii

W 1979 roku Jan Paweł II odwiedził jako pierwszy papież AUSCHWITZ BIRKENAU

Zmienia się perspektywa postrzegania obozu Auschwitz.

Staje się miejscem współczucia i okazywania szacunku, a nie opustoszałym obozem śmierci. „Nigdy jeden naród nie może rozwijać się kosztem drugiego, nie może rozwijać się za cenę drugiego, za cenę jego uzależnienia, podboju, zniewolenia, za cenę jego eksploatacji, za cenę jego śmierci”.

Wokół Oświęcimia powstają ośrodki kultury i edukacji oraz inicjatywy związane z obroną praw człowieka.

Oświęcimska Nagroda Praw Człowieka im. Jana Pawła II; mottem nagrody są słowa oświęcimskiego męczennika św. Maksymiliana Kolbego: „Tylko miłość jest twórcza”.

...różnorodna sceneria moich celebrazji eucharystycznych sprawia, że mocno odczuwam jej uniwersalny i niejako kosmiczny charakter.

Jan Paweł II

Architektura i przestrzeń. Ich rola w trakcie pielgrzymek papieskich

prof. Fernando López Arias

Liturgia odegrała fundamentalną rolę w pontyfikacie Jana Pawła II. Jego Eucharystia sprawowana na całym świecie była wydarzeniem o znaczeniu wykraczającym poza wymiar religijny; były to wydarzenia o znaczeniu społecznym.

Ze względu na wielką zdolność komunikacyjną i symboliczną przestrzeni liturgicznej architektura sakralna promowana bezpośrednio lub pośrednio przez Karola Wojtyłę – Jana Pawła II była uprzywilejowanym środkiem przekazu idei religijnych i społecznych. Zjawisko to będziemy badać głównie poprzez efemeryczną architekturę liturgiczną podczas podróży papieskich w Polsce w latach 1979–1987. Rozpocniemy od studium dwóch kościołów promowanych w Nowej Hucie przez arcybiskupa Wojtyłę: kościoła Arki Pana (poświęcony w 1977 roku) i św. Maksymiliana Kolbego w Mistrzejowicach (poświęcony w 1983 roku). Później zobaczymy kilka przykładów efemerycznej architektury liturgicznej zbudowanej podczas trzech pierwszych podróży apostolskich papieża do Polski (1979, 1983 i 1987).

(...)

W miejscach, gdzie odprawiał mszę św., pisał Jan Paweł II:

„Mogłem odprawiać mszę w kapturach na górskich ścieżkach, nad brzegami jezior, nad brzegiem morza; odprawiałem ją na ołtarzach budowanych na stadionach, na miejskich pla-

cach... Ta różnorodna sceneria moich celebrazji eucharystycznych sprawia, że mocno odczuwam jej uniwersalny i niejako kosmiczny charakter. Tak, kosmiczny!”

Liturgia – a także sztuka i architektura jako jej część – jest ważnym zjawiskiem kulturowym. W związku z tym jego pochodzenie i rozwój są zasadniczo związane z czynnikami o charakterze religijnym. Ale oczywiście, przyczyny historyczne, artystyczne, socjologiczne, ideologiczne czy polityczne również mają wpływ na ten rozwój. Budowę kultu można zatem badać z wielu punktów widzenia. Kościoły, jako elementy kultury, są wymownymi świadectwami, które pozwalają nam poznać społeczeństwo i ducha swoich czasów.

Fernando López Arias

profesor w Instytucie Liturgii na Uniwersytecie Świętego Krzyża w Rzymie; specjalizuje się w przestrzeni liturgicznej

JAN PAWEŁ II i ONZ 2.10.1979

Wizyta ta przeszła do historii jako historyczna.

Jan Paweł II mówił tam, że godność osoby jest fundamentem sprawiedliwości i pokoju.

Postęp ludzkości musi się mierzyć (...) prymatem wartości duchowych i rozwojem życia moralnego

JAN PAWEŁ II i sprawa Galileusza 10.11.1979

Apel papieża zapoczątkował działania wyjaśniające sprawę Galileusza potępionego w XVII w. za głoszenie teorii heliocentryzmu.

Dzięki staraniom Jana Pawła II
w 350. rocznicę śmierci uczonego Kościół katolicki oficjalnie zrehabilitował Galileusza

JAN PAWEŁ II na pl. Zwycięstwa 2.06.1979

Przemówienie z tego dnia uznaje się za najważniejsze w historii Polski. Padły wtedy słowa:

Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi. Tej ziemi!

W sierpniu następnego roku narodziła się Solidarność.

JAN PAWEŁ II w siedzibie UNESCO 2.06.1980

Historyczne przemówienie w Paryżu do przedstawicieli świata nauki i kultury.

Tam wygłosił słynne słowa:

Kultura jest tym przez co człowiek staje się bardziej człowiekiem

JAN PAWEŁ II i ewangelicy 11.12.1983

Jako pierwszy papież przekroczył próg świątyni ewangelickiej w 500. rocznicę urodzin Martina Lutra. Mówił o odbudowie jedności.

To kolejny z momentów, kiedy papież wzywał do oczyszczania historii.

JAN PAWEŁ II i zamachowiec 27.12.1983

W dwa lata po zamachu Jan Paweł II odwiedził Ali Agcę we włoskim więzieniu. Rozmawiał z nim jak z bratem, któremu przebaczył.

W roku 1999 wystąpił do władz z prośbą o ułaskawienie swojego niedoszłego zabójcy.

JAN PAWEŁ II i wojna między Argentyną a Chile 29.11.1984

Wojna o trzy bezludne wysepki Lennox, Picton i Nueva, znajdujące się w kanale Beagle na samym południu obu państw, miała rozpocząć się o 3 rano, 23 grudnia 1978 roku.

Mediacje papieża doprowadziły do podpisania traktatu pokojowego.

JAN PAWEŁ II i muzułmanie 19.08.1985

Na stadionie w Casablance podczas pielgrzymki do Maroka zgromadziło się na spotkanie z papieżem ponad 2 miliony młodych muzułmanów.

Był to pierwszy raz w historii, kiedy papież przemówił do muzułmanów.

**JAN PAWEŁ II
i Jaser Arafat
6.04.1990**

Audiencja dla przewodniczącego Komitetu Wyzwolenia Palestyny miała miejsce w czasie, kiedy Arafat uznawany był przez opinię publiczną za terrorystę.

Spotkanie to wpisało się w szereg wieloletnich wysiłków dyplomatycznych Watykanu o zachowanie pokoju na Bliskim Wschodzie.

**JAN PAWEŁ II i Dom
Niewolników 20.02.1992**

W trakcie podróży do Afryki odwiedził wyspę Gorée, skąd wysyłano tysiące niewolników do Ameryki.

Powiedział tam:

„**to miejsce każe myśleć przede wszystkim o niesprawiedliwości, będącej dramatem cywilizacji, która uważała się za chrześcijańską**

**JAN PAWEŁ II
do kobiet 29.06.1995**

O tożsamości kobiety wypowiada się najpełniej w Liście do kobiet. Jest to apologia kobiety i jej praw.

Papież postugiwał się terminem geniusz kobiety, przypominając o jej wyjątkowej roli religijnej, społecznej, a także politycznej.

**JAN PAWEŁ II
i więźniowie
9.08.2000**

Podczas spotkań z więźniami w Regina Coeli mówił:

„**chciałbym wysłuchać osobiście historii każdego z Was**

Zachowało się wiele listów i świadectw więźniów, którzy dzięki papieżowi uwierzyli, że można rozpocząć odwrót od zła.

**JAN PAWEŁ II
i wojna w Iraku
16.03.2003**

Uznaje się, że dramatyczny apel o pokój w Iraku był jedynym sprzeciwiającym się wojnie głosem międzynarodowym na poziomie przywódców państw.

Nie wolno uciekać się do wojny, nawet gdy chodzi o dobro wspólne – powiedział.

**JAN PAWEŁ II
i okno papieskie**

Okno przy Franciszkańskiej 3 było miejscem nieformalnych spotkań Jana Pawła II z młodzieżą podczas wszystkich pielgrzymek do Krakowa.

Stało się symbolem bezpośredniości i spontaniczności papieża, ale też znakiem dialogu miłości.

PLAKATY
zapowiadające
wydarzenia związane
z projektem

Seminarium online
Częstochowa – Kulturotwórcza rola Jana Pawła II

3 września 2020,
godz. 17:00

1920
2020100. URODZINY
KAROLA WOJTYŁY

Organizator:

JP2 Centrum Myśli
Jana Pawła II

Współfinansowanie:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
NarodowegoDofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu
„Kultura – Interwencje 2020”

Partnerzy:

Skarbiec
Jasnej
GóryMuzeum
Monet i Medali
Jana Pawła II

Seminarium online
Zakopane – Kulturotwórcza rola Jana Pawła II

10 września 2020,
godz. 17:00

1920
2020100. URODZINY
KAROLA WOJTYŁY

Organizator:

JP2 Centrum Myśli
Jana Pawła II

Współfinansowanie:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
NarodowegoDofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu
„Kultura – Interwencje 2020”

Seminarium online
Kraków – Kulturotwórcza rola Jana Pawła II
 17 września 2020,
 godz. 17:00

1920
2020

100. URODZINY
KAROLA WOJTYŁY

Organizator:
JP2 Centrum Myśli
Jana Pawła II

Współfinansowanie:
Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Dofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu
„Kultura – Interwencje 2020”

Partnerzy:

DOM RODZINNY
JANA PAWŁA II

Seminarium online
Oświęcim – Kulturotwórcza rola Jana Pawła II
 24 września 2020,

1920
2020

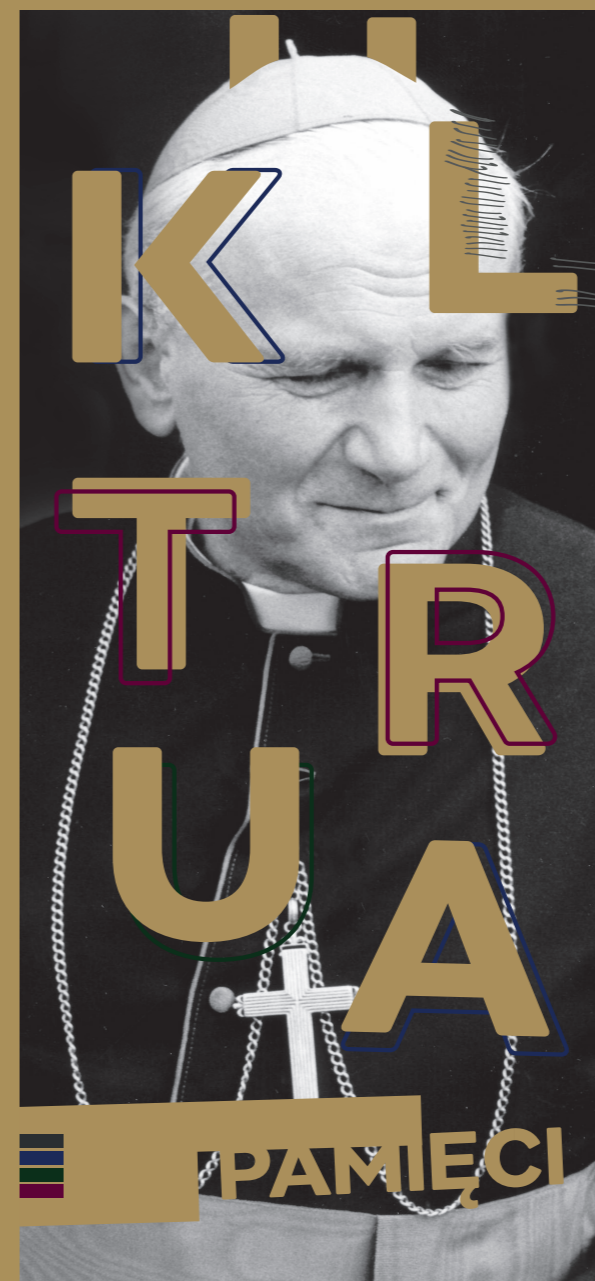
100. URODZINY
KAROLA WOJTYŁY

Organizator:
JP2 Centrum Myśli
Jana Pawła II

Współfinansowanie:
Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Dofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu
„Kultura – Interwencje 2020”

PROGRAM konferencji „Kultura pamięci”

Słowo wstępne | 9:00 – 9:10

dr hab. Rafał Wiśniewski, prof. ucz., Dyrektor Narodowego Centrum Kultury

Sesja I | Znaczenie kultury pamięci | 9:10 – 10:10

– Kultura i pamięć jako idee Jana Pawła II – wprowadzenie do zagadnienia

prof. Dominika Żukowska-Gardzińska (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie)

– Potrzeba pamięci w dobie kultury masowej i sekularyzacji

prof. Silvano Petrosino (Uniwersytet Sacro Cuore, Włochy; Papieska Rada ds. Kultury)

– Pamięć historyczna a kultura pamięci

prof. Paweł Skibiński (Uniwersytet Warszawski)

Przerwa | 10:10 – 10:25

Sesja II | Interwencje Jana Pawła II na świecie | 10:25 – 11:35

– Kulturotwórczy wpływ Jana Pawła II na Hiszpanię

prof. Pablo Perez Lopez (Uniwersytet Navarry, Hiszpania),
dr Anna Dulcka (Uniwersytet Navarry, Hiszpania)

– Włoska specyfika kultury pamięci Jana Pawła II

prof. Massimiliano Signifredi (Uniwersytet Roma Tre, Włochy)

– Światowe Dni Młodzieży Jana Pawła II i globalizacja

prof. Charles Mercier (Uniwersytet w Bordeaux, Francja)

Przerwa | 11:35 – 11:50

Sesja III | Liturgia jako kulturotwórczy model komunikacji Jana Pawła II | 11:50 – 12:30

– Komunikacja liturgiczna Jana Pawła II a dzieła kultury

ks. prof. Kazimierz Ginter (Papieski Uniwersytet Świętego Krzyża, Włochy)

– Architektura i przestrzeń. Ich rola w trakcie pielgrzymek papieskich

ks. prof. Fernando Lopez Arias
(Papieski Uniwersytet Świętego Krzyża, Włochy)

Sesja IV | Dyskusja | 12:30 – 13:00

Moderator – **Maria Sztuka** (Uniwersytet Warszawski)

„Kultura pamięci.
100-lecie urodzin Jana Pawła II” – wybrane zagadnienia

Opracowanie: Centrum Myśli Jana Pawła II

Koordynator projektu
„Kultura pamięci. 100-lecie
urodzin Jana Pawła II”:

dr hab. Dominika Żukowska-Gardzińska, prof. UKSW

Skład i opracowanie graficzne: Agnieszka Sulimierska

JP2 Centrum Myśli
Jana Pawła II

Centrum Myśli Jana Pawła II
ul. Foksal 11, 00-372 Warszawa
tel. + 48 22 826 42 21
centrum@centrumjp2.pl

Dofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu
„Kultura – Interwencje 2020”

© by Centrum Myśli Jana Pawła II 2020

Centrum Myśli Jana Pawła II to warszawska instytucja kultury,
miejsce spotkań i dialogu, ośrodek, w którym przybliżane jest nauczanie
papieża. Centrum działa w obszarze kultury, nauki, edukacji i budowania
zaangażowanego i odpowiedzialnego społeczeństwa. Jest operatorem
Stypendiów m.st. Warszawy im. Jana Pawła II.

100. URODZINY
KAROLA WOJTYŁY

Centrum Myśli
Jana Pawła II

Współfinansowanie:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Dofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu
„Kultura – Interwencje 2020”